

УДК 339.13

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ю. М. Уманців, А. С. Дуцька

Київський національний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна. E-mail: uman@knteu.kiev.ua

У статті розглянуто теоретичні засади та практичні аспекти здійснення конкурентної політики держави. Наведено дефініцію поняття «конкурентна політика», визначено систему її цілей. Висвітлено основні прояви порушень конкурентного законодавства в Україні з детальним розглядом характеру їх здійснення. Проаналізовано причини виникнення невідповідності між обсягами накладених органами Антимонопольного комітету України та сплачених порушниками конкурентного законодавства штрафів. Обґрунтовано необхідність активного застосування заходів щодо адвокатування конкуренції як елемента, який покликаний сприяти підвищенню ефективності конкурентної політики в Україні.

Ключові слова: конкуренція, конкурентна політика, конкурентне середовище, конкурентне законодавство, адвокатування конкуренції.

КОНКУРЕНТНАЯ ПОЛИТИКА В СИСТЕМЕ ФАКТОРОВ АКТИВИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Ю. Н. Уманцев, А. С. Дуцкая

Киевский национальный торгово-экономический университет
ул. Киото, 19, г. Киев, 02156, Украина. E-mail: uman@knteu.kiev.ua

В статье рассмотрены теоретические основы и практические аспекты осуществления конкурентной политики государства. Приведена дефиниция понятия «конкурентная политика», определена система ее целей. Освещены основные проявления нарушений конкурентного законодательства в Украине с детальным рассмотрением характера их осуществления. Проанализированы причины возникновения несоответствия между объемами наложенных органами Антимонопольного комитета Украины и уплаченных нарушителями конкурентного законодательства штрафов. Обоснована необходимость активного применения мер относительно адвокатирувания конкуренции как элемента, который призван способствовать повышению эффективности конкурентной политики в Украине.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентная политика, конкурентная среда, конкурентное законодательство, адвокатирувание конкуренции.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Вихід національної економіки на траєкторію стійкого економічного зростання значною мірою залежить від реалізації конкурентної політики, яка є окремою складовою економічної політики і важливим механізмом регулювання конкурентних відносин між економічними агентами. Одним із напрямів такої політики є державний контроль за дотриманням конкурентного законодавства, ефективно застосування якого сприяє формуванню та розвитку конкурентного середовища, що, в свою чергу, дозволяє забезпечити зростання добробуту населення та підвищити конкурентоспроможність національної економіки. Відповідно до Індексу глобальної конкурентоспроможності 2013–2014 рр. Всесвітнього економічного форуму, Україна за останній рік у рейтингу глобальної конкурентоспроможності втратила одинадцять позицій (з 73 до 84), отримавши показник 4,05 балів з 7 можливих [1]. Окрім того, аналізуючи основні структурні показники діяльності суб'єктів господарювання за

2010–2012 роки, можна дійти висновку, що останнім часом їх кількість в національній економіці щороку зменшується. При цьому обсяг реалізованої ними продукції зростає. Це є свідченням того, що конкурентна боротьба між учасниками економічних відносин послаблюється, а ринкова влада окремих суб'єктів господарювання – посилюється, а отже є висока ймовірність вчинення ними порушень у сфері економічної конкуренції.

Мета статті – розкриття основних положень реалізації конкурентної політики держави, виявлення та систематизація основних проблем, що характерні для здійснення конкурентного регулювання в Україні, пошук напрямів підвищення його ефективності в українській економіці.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Конкурентна політика являє собою діяльність держави щодо створення та розвитку конкурентного середовища, регулювання конкурентних відносин і конкурентного процесу з метою підтримки та заохочення економічної конкуренції, боротьби з негативними наслідками монополізму, захисту законних інтересів підприємців і споживачів, сприяння розвитку цивілізованих ринкових відносин, створення конкурентоспроможного вітчизняного виробництва [2, с. 596]. Слід зазначити, що окремим аспектам реалізації національної конкурентної політики приділено увагу в наукових працях таких вчених, як Ю. Бажал, В. Базилевич, З. Борисенко, І. Бураковський, В. Геєць, Дж. К. Гелбрейт, Л. Дідківська, О. Завада, Б. Кваснюк, О. Кілієвич, Дж. М. Кейнс, В. Лагутін, Д. С. Мілль, О. Нестеренко, М. Портер, Дж. Робинсон, Д. Росс, А. Філіпенко, Г. Філюк, Ф. Шерер, О. Шнирков, Й. Шумпетер, Т. Щербакова, Е. Чемберлен, Ф. Хайек та інших. Однак, незважаючи на вагомий напрацювання у царині дослідження різноманітних аспектів реалізації конкурентної політики, існує необхідність подальшого аналізу її впливу на розвиток національної економіки.

Проведений аналіз дає змогу сформулювати систему цілей конкурентної політики, що передбачає стратегічні, тактичні та проміжні цілі (рис. 1). Як відомо, державний контроль за дотриманням конкурентного законодавства здійснюється Антимонопольним комітетом України (далі – АМКУ) відповідно до повноважень, визначених законом. Варто зауважити, що втручання держави у конкурентні відносини здійснюється, як правило, у трьох випадках: у разі порушення чинного законодавства про захист економічної конкуренції; за умов необхідності попередження (запобігання) порушень законодавства про захист економічної конкуренції; при відсутності конкуренції з об'єктивних причин, насамперед, на ринках суб'єктів природних монополій [2, с. 598].

Аналізуючи звіти АМКУ за останні роки, можна дійти висновку про те, що останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості припинених АМКУ порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що свідчить не тільки про зростання кількості таких порушень, а й про ефективність реалізації державної конкурентної політики. Так, у цілому в 2010 році кількість припинених порушень органами АМКУ сягала 3 271 од., у 2011 році – 4 488 од., у 2012 році – 5 820 од. [3]. Відтак доцільно дослідити структуру та

характер таких порушень у динаміці останніх років та проаналізувати виявлені відмінності.

Структура припинених порушень органами АМКУ має тенденцію змінюватись із року в рік, що зумовлено особливістю політичної ситуації в країні та кон'юнктурою товарних ринків.

Рисунок 1 – Система цілей конкурентної політики держави [4, с. 30–31]

Відрізняється й характер розвитку конкурентних відносин між учасниками вітчизняних ринків товарів та послуг залежно від техніко-економічних особливостей функціонування галузей. Необхідно звернути увагу на те, що у структурі порушень конкурентного законодавства протягом 2009–2012 рр. найбільшу частку займає зловживання монопольним (домінуючим) становищем (рис. 2).

Рисунок 2 – Структура порушень законодавства про захист економічної конкуренції за 2009–2012 рр. (розраховано на основі даних АМКУ, [3])

При цьому в розрізі ринків, на яких протягом звітнього року мав місце зазначений вид порушень, серед інших, переважають ринки житлово-комунальних послуг та паливно-енергетичного комплексу, які відносяться до природних монополій і розвиток конкуренції на яких не є ефективним в силу технологічної особливості та економії на масштабах виробництва. Другою, найбільш вагомою групою порушень, є антиконкурентні дії органів влади, найбільша частка яких у 2012 р. мала місце на ринках адміністративних та житлово-комунальних послуг [3]. Така ситуація пов'язана з тим, що в силу історичних передумов, структура національної економіки характеризується значним рівнем монополізованості ринків, наявністю великої кількості адміністративних процедур, злиттям політичних та бізнес-інтересів і значним рівнем корупції. Відповідно до Індексу сприйняття корупції, за даними компанії Transparency International, Україна в 2013 році посіла 144 місце серед 175 держав, тобто займає одну з останніх сходинок рейтингу.

Слід зазначити, що, незважаючи на незначну частку в загальній структурі порушень законодавства про захист економічної конкуренції, останніми роками найбільшими темпами зростає порушення у вигляді недобросовісної конкуренції та антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання (табл. 1).

Таблиця 1 – Темпи приросту порушень законодавства про захист економічної конкуренції (розраховано на основі даних АМКУ, [3])

Види порушень	Роки				Темп приросту, %		
	2009	2010	2011	2012	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011
Зловживання монополієм (домінуючим) положенням	1477	1063	1936	2540	-28	82	31
Антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання	584	391	346	521	-33	-12	51
Антиконкурентні дії органів влади	716	580	994	1281	-19	71	29
Недобросовісна конкуренція	175	266	451	776	52	70	72
Інші порушення	933	971	761	702	4	-22	-8
Всього припинено порушень	3885	3271	4488	5820	-16	37	30

Так, найбільш резонансною стала справа про антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання, що стосуються спотворення результатів торгів у 2011 році з продажу необробленої деревини, за якою 14 червня 2012 року на чотирнадцятьох учасників таких дій були накладені найбільші за всю історію

діяльності АМКУ штрафні санкції у загальному розмірі 419 млн. грн. Проте керівництво заводів з виробництва фанери та деревних плит заявляло, що найбільший постачальник сировини для меблевої галузі – державне підприємство «Держлісагентство», зловживаючи монопольним становищем, необґрунтовано підвищувало ціни на свою продукцію, в результаті чого їх рівень на спеціалізованих державних торгах щоквартально підвищувався у середньому на 20% [5, с. 151]. Тобто мала місце ситуація, за якої зловживання монопольним (домінуючим) становищем спровокувало відповідну реакцію учасників фінансово-господарського середовища у вигляді антиконкурентних узгоджених дій.

Аналіз даних АМКУ дає змогу зробити висновок про те, що, не дивлячись на значний розмір штрафних санкцій, накладених органами АМКУ на порушників законодавства про захист економічної конкуренції, фактично сплата їх у повному обсязі до державного бюджету України не відбувається (рис. 3).

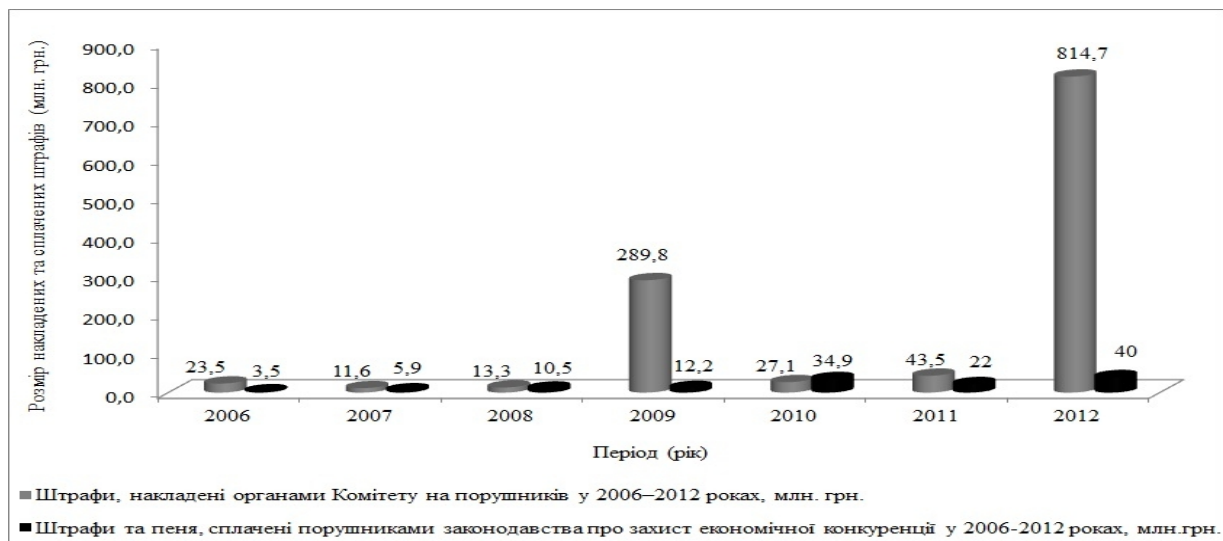

Рисунок 3 – Динаміка штрафів за порушення конкурентного законодавства, накладених органами Антимонопольного комітету України та сплаченими порушниками у 2006–2012 рр., млн. грн. (розраховано на основі даних АМКУ, [3])

Порахувавши частку сплачених порушниками конкурентного законодавства штрафів та пені у загальному обсязі накладених органами Комітету штрафів протягом 2006–2012 рр., можна дійти висновку про те, що фактично протягом зазначеного періоду до державного бюджету України сплатили майже одинадцяті частину від загальної суми накладених штрафних санкцій. Таке явище виникає через те, що частина порушників конкурентного законодавства оскаржує в судах рішення АМКУ, а деякі учасники протиправних дій віднайшли спосіб, за яким можна уникнути сплати багатомільйонних штрафних санкцій. Він полягає в тому, що із компанії виводяться активи, після чого вони входять в про-

цедуру банкрутства. Необхідно погодитися з думкою про те, що це є достатньо поширеним способом уникнення сплати штрафних санкцій, накладених будь-яким державним органом [5, с. 150]. Відтак застосування лише штрафних санкцій до порушників конкурентного законодавства не може повною мірою забезпечити захист економічної конкуренції, оскільки учасники таких порушень можуть спробувати ухилитися від накладеного на них стягнення.

Варто відзначити, що на сьогоднішній день підприємницьке середовище не повною мірою усвідомлює необхідність підтримки та розвитку економічної конкуренції, яка, своєю чергою, є важливим чинником створення сприятливого клімату для сталого інноваційного розвитку країни та у кінцевому результаті сприяє підвищенню добробуту громадян. Натомість досвід розвинених країн переконливо демонструє позитивні зрушення у розвитку конкуренції при застосуванні практики її адвокатування, що є важливою складовою державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання.

Здійснений аналіз дозволяє дійти висновку, що існують різні підходи до визначення сутності поняття «адвокатування конкуренції». Не можна не погодитись із визначенням Робочої групи з адвокатування Міжнародної конкурентної мережі, за яким адвокатування конкуренції має відношення до тих видів діяльності, що проводяться конкурентним відомством у сфері стимулювання економічної активності в конкурентному середовищі шляхом не правозастосовних механізмів, а головним чином за рахунок взаємозв'язку з іншими державними структурами і за допомогою підвищення обізнаності суспільства щодо переваг конкуренції [6]. Натомість Г. Филюк цілком слушно зазначає, що «адвокатування конкуренції включає всі дії антимонопольних органів, не пов'язані з примусом до виконання правил у сфері антимонопольного законодавства, а спрямовані на формування у суспільстві конкурентної культури» [7, с. 39]. У Загальнодержавній програмі розвитку конкуренції на 2014–2024 роки поверхово згадується питання щодо підвищення рівня обізнаності суспільства з приводу необхідності захисту конкуренції. При цьому зазначається, що одним із засобів вирішення проблеми низького рівня розвитку конкуренції на вітчизняних товарних ринках є залучення інститутів громадянського суспільства до участі у формуванні та реалізації антимонопольно-конкурентної політики. Проте поряд із загальними позиціями, що мають безпосереднє відношення до концепції адвокатування конкуренції, було б доцільно розробити та схвалити як доповнення до чинної Програми нормативно-правовий акт, в якому б поетапно визначалися основні заходи із зазначенням термінів їх реалізації, що сприятиме досягненню вказаних цілей.

Серед основних заходів щодо адвокатування конкуренції можна виділити такі: систематичне проведення круглих столів із менеджментом підприємств різних сфер діяльності та органів державної влади з метою обговорення основних проблем розвитку економічної конкуренції та можливих варіантів вирішення наявних проблем; регулярне видання та поширення серед підприємців та широ-

ких верств населення приписів, які допомагатимуть краще зрозуміти норми діючого конкурентного законодавства, а також систематизувати наявні знання для реалізації фінансово-господарської діяльності за умов економічної конкуренції; інформування на постійній основі учасників ринкових відносин щодо можливих варіантів застосування покарань у разі недотримання конкурентного законодавства з наведенням пояснень негативного впливу протиправних дій на розвиток вітчизняної економіки; демонстрація на прикладі економічно розвинених країн практичної значущості економічної конкуренції, її позитивного впливу на інноваційний простір, формування конкурентного середовища та покращення добробуту населення; регулярне оновлення інформації на сайті Антимонопольного комітету України; забезпечення зворотного зв'язку з представниками керівництва підприємницьких структур, можливості вчасного реагування на їх уточнюючі запити, надання консультацій у разі необхідності.

ВИСНОВКИ. Таким чином, важливим чинником стимулювання розвитку національної економіки є створення ефективної системи конкурентних відносин, адаптованої до умов сьогодення. Розроблення та реалізація конкурентної політики має бути у центрі уваги органів державної влади, які регулюють соціально-економічний розвиток країни. Створення та розвиток ефективного конкурентного середовища повинно бути серед пріоритетів діяльності не тільки АМКУ, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, а також й інших центральних органів управління, обласних та міських державних адміністрацій. У межах конкурентної політики має забезпечуватися ефективний зв'язок між органами державної влади з питань конкуренції та органами влади, що здійснюють регулювання у різних секторах економіки. Слід зазначити, що протягом останніх років спостерігалася позитивна тенденція до збільшення кількості припинених АМКУ порушень конкурентного законодавства. У структурі таких порушень за 2009-2012 років переважали зловживання монополієм (домінуючим) становищем та антиконкурентні дії органів державної влади, що обумовлюється особливостями національної економіки. Статистичні дані переконливо свідчать, що, незважаючи на щорічне зростання обсягу накладених органами Комітету штрафів на порушників законодавства про захист економічної конкуренції, насправді не відбувається їх сплата в повному обсязі до державного бюджету України. З огляду на вищезазначене, для сприяння розвитку і захисту економічної конкуренції на вітчизняних ринках товарів та послуг, на нашу думку, слід комплексно поєднувати державний контроль за недопущенням порушення законодавства з захисту економічної конкуренції із заходами, спрямованими на адвокатування конкуренції, які мають на меті підвищення рівня конкурентної культури суспільства та залучення інститутів громадянськості до активної участі у формуванні та реалізації конкурентної політики держави. Спираючись на позитивні аспекти досвіду розвинених країн світу щодо адвокатування конкуренції, необхідно, враховуючи їх відповідність сучасним реаліям розвитку вітчизняної економіки, посилювати наявні практичні заходи застосування даної

концепції, що, безсумнівно, матиме позитивний вплив на розвиток економічної конкуренції зокрема та національної економіки в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз індексу конкурентоспроможності України в 2013–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>. – Назва заголовку з екрану.
2. Кіндзерський Ю.В. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку: монографія / За ред. Кіндзерського Ю.В. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2009. – 928 с.
3. Звіти Антимонопольного Комітету України за 2010 та за 2012 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/89512>; <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/95116>. – Назва заголовку з екрану.
4. Ясько Ю. Формування державної конкурентної політики в Україні // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – №4. – С. 24–36.
5. Головин В. Дело мебели боится / В. Головин // Forbes Украина. – 2013. – №11. – С. 148–153.
6. Advocacy and Competition Policy. Report prepared by the Advocacy Working Group, International Competition Network Conference. Naples, Italy, 2002.
7. Филлюк Г. Адвокатування конкуренції як складова конкурентної політики // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2011. – №1. – С. 38–43.
8. Andreeva, A., Anisimova O. and Yu. Bilenko (2013), *Post-crisis Global Economy: Restoration of Equilibrium*: monograph, Kyiv: Publishing center «Kyiv University», 311 p., Ukraine.
9. Чабан Л. Особливості адвокатування конкуренції в Україні // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2013. – №1. – С. 24–29.
10. Шаститко А. Адвокатування конкуренції як часть конкурентної політики / А. Шаститко, С. Авдашева // Вопросы экономики. – 2005. – №12. – С. 109–121.

COMPETITION POLICY IN THE FACTORS SYSTEM FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT ACTIVATION

Yu. Umantsiv, A. Dutska

Kyiv National University of Trade and Economic

vul. Kioto, 19, Kyiv, 02156, Ukraine. E-mail: uman@knteu.kiev.ua

The article contains theoretical basics and practical aspects of the competitive policy of the state. Notion and target system of competitive policy has defined. It's shown under what circumstances the state should be involved into competitive relations. Main breach of the law in competitive area of Ukraine is highlighted and detailed analysis of such violations is given. The cause of difference between the volume of fines fixed by the Antimonopoly Committee of Ukraine and actually paid by violators of competitive legislation are analyzed. Explained the necessity of active usage of competitive advocacy as a unit to contribute to efficiency growth of the competitive policy in Ukraine.

Key words: competition, competition policy, competitive environment, violation of competition law, competition advocacy.

REFERENCES

1. The analysis of the Ukrainian index of competitiveness of in 2013-2014 years [Electronic resource], Information-analytical center Infolight, available at: <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>. (accessed March 10, 2014).
2. Kindzerskiy, Yu.V. (2009), *Potentsial natsionalnoi promyslovosti: tsili ta mekhanizmy efek-*

tyvnoho rozvytku [Potential of the national industry: goals and mechanisms for the effective development]: monograph, Kyiv: Institute of economic forecasting of the NAS of Ukraine, 928 p., Ukraine.

3. Antimonopoly Committee of Ukraine (2010), (2012) “The report of the Antimonopoly Committee of Ukraine”, available at: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/89512>; <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/95116> (accessed March 11, 2014).

4. Yasko, Y. (2013), “The formation of the state competitive policy in Ukraine”, *Bulletin Kyivskogo natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 4, pp. 24–36.

5. Holovin, V. (2013), “The business afraid of the furniture”, *Forbes Ukraine*, no. 11, pp. 148–153.

6. Advocacy and Competition Policy (2002). Report prepared by the Advocacy Working Group, International Competition Network Conference. Naples, Italy.

7. Fyliuk, H. (2011), “The competition advocacy as a part of the competition policy”, *Konkurentsia. Bulletin Antymonopolnogo komitetu Ukrainy*, no. 1, pp. 38–43.

8. Andreeva, A., Anisimova O. and Yu. Bilenko (2013), *Post-crisis Global Economy: Restoration of Equilibrium*: monograph, Kyiv: Publishing center “Kyiv University”, 311 p., Ukraine.

9. Chaban, L. (2013), “The features of the competition advocacy in Ukraine”, *Konkurentsia. Bulletin Antymonopolnogo komitetu Ukrainy*, no. 1, pp. 24–29.

10. Shastitko, A. and Avdasheva, S. (2005), “The competition advocacy as a part of the competition policy”, *Voprosy ekonomiki*, no. 12, pp. 109–121.

Стаття надійшла 05.02.2014